

JOHANNES LAURISTINI OSA EESTI TÖÖLISKLASSI VÕITLUSES KODANLIKU DIKTATUURI VASTU

E. Liin

NSV Liidu ajaloo ring

Juhendaja v.-õp. E. Plotnik

„Kommunistliku partei manifestis” on Marx ja Engels andnud hinnangu revolutsionääridele, näidates, et kommunistid on kõigi maade töölisparteide kõige otsustavam, alati edasi minema õhutatav osa, kes saavad aru proletaarse liikumise tingimustest, käigust ja üldistest tulemustest. Kommunistide lähemaks eesmärgiks on proletariaadi kujundamine klassiks, kodanluse võimu kukutamine, poliitilise võimu vallutamine proletariaadi poolt.¹

Sääraste kommunistide hulka XX sajandi esimesel poolel kuulus ka J. Lauristin. Tema elu ja võitlustee on mõistetavad ainult lahutamatus seoses EKP poolt juhitava eesti proletariaadi võitlusega kodanluse vastu.

J. Lauristini võitlustees võime eraldada kolm suurt põhiperiودي. Esimeseks perioodiks on J. Lauristini noorus ja ta maailmavaate kujunemine. See periood oli revolutsionäärile ettevalmistavaks ajaks ta võitlustee raskemale osale.

J. Lauristini võitlustee teise perioodi moodustavad kodanliku diktatuuri aastad 1920—1940, millal Eestimaa Kommunistlik Partei jätkas visa võitlust eesti töörahva vabastamise eest. Need olid revolutsionääri elus kõige raskemad aastad, kus tal tuli kannatada valget terrorit, mõnitamist ja nälga.

Kolmandaks perioodiks J. Lauristini elus oli võitlus nõukogude võimu taaskehtestamise ja sotsialismi ülesehitamise eest Eestis. See ajajärk J. Lauristini võitluses oli kõige lühem, kuid pingerikkaim ja viljakaim. J. Lauristin oli see, kes oma tegevusega aitas 1940. aastal taaskehtestada Eestis nõukogude võimu. Eesti NSV

¹ Vt. K. Marx ja F. Engels, Kommunistliku partei manifest, Tallinn 1955, lk. 43—44.

vastuvõtmine Nõukogude Liidu koosseisu päästis eesti töörahva hävimisest saksa röövvalutajate vägivalla all, päästis ta jäädavalt sotsiaalsest ja rahvuslikust rõhumisest.

*

J. Lauristin sündis 29. oktoobril 1899 Tallinnas töölis perekonnas. Ta isa Hans Lauristin töötas „Dvigateli” vaguniehitustehases. Siin kujunes J. Lauristini isast klassiteadlik tööline-revolutsionäär.

Isa revolutsiooniline tegevus avaldas mõju sirguvale pojale. Johannes Lauristin oli juba lapsepõlves terane ja taibukas poiss, kes suure kaasaelamisega kuulas oma isa jutustusi „Dvigateli” vaguniehitustehasest ja seal toimunud tööliste streikidest ning kollektiivseist vastuhakkudest tööstureile.

J. Lauristini noorusaastad olid rasked nagu kõigil töölislastel. Oma lapsepõlve veetis ta vanaisa juures Kuivajõel Kose kihelkonnas Harjumaal, mis oli ta esivanemate põliseks eluasemeks. Seal ei möödunud elu mängides, vaid pingsas töös. Algul oli J. Lauristin karjaseks vanaisa juures, hiljem töötas ta juba põllutöölisena. Kuivajõel lõpetas J. Lauristin kohaliku ministeeriumikooli, olles andeks ja energiline õpilane.

Peagi möödus J. Lauristini töörohke lapsepõlv. 1915. aastal algas periood, kus ta puutus kokku tööliste ja töölisliikumisega mitte enam isa jutustuste kaudu, vaid ise töötades treialioõpilasena „Volta” elektrimasinate tehases. Siin andis elu talle esimesed valed hooberid. Rasked olid õpilasaastad vabrikus. Ühe meistri juures töötas kolm kuni viis õpipoissi. Tavaline õpipoisi palk oli 30 kop. päevas ja õpipoisi aeg kestis vähemalt neli aastat. Sellistes tingimustes töötas J. Lauristin ühe aasta.² 1916. aastal sai ta tööle „Dvigateli” tehasesse treialina, sest Esimese maailmasõja päevil suurenes vajadus tööliste järele.

„Dvigatelis” töötades võttis J. Lauristin omaks marksismi ideed ja lülitis aktiivselt töölisliikumisse. Selles tehases kujunes temast veendunud marksist, millest annab tunnistust J. Lauristini astumine bolševike parteisse 1917 a. mais.³

Partei liikmete ülesandeks pärast Veebruarirevolutsiooni oli võidelda Lenini Aprilliteeside elluviimise eest, paljastada menševike ja föderalistide tegevust VSDT(b)P Eestimaa organisatsioonides, kes püüdsid bolševikke ja töölisi oma mõju alla tõmmata.

J. Lauristin võttis „Dvigatelis” aktiivselt osa võitlusest sotsialistide-revolutsionäärade vastu. Sageli läks ta varem tööle, et teha tehase tööliste hulgas poliitilist selgitustööd. Järjekindla selgitustöö tulemusena hakkasid „Dvigateli” töölisel pooldama bolševikke. Varsti bolševiseerusid kõik Eestimaa nõukogud. J. Lauristini iseloomustust mööda Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni eelsel perioodil „ töörahva poliitiline kasvatus tegi mõne

² Hans Lauristini isiklikud mälestused.

³ Vt. J. Lauristini märkmed vanglaperioodist, O. Lauristini eraarhiiv.

kuuga suuremaid edusamme, kui harilikul ajal kümnete aastate ja võib-olla veel rohkema aja jooksul”.⁴

J. Lauristini peamiseks ülesandeks sel ajal oli töölisnoorsoo organiseerimine. Pärast Veebruarirevolutsiooni loodi Tallinnas legaalne noorsooühing — Sotsiaaldemokraatlik Noorte Klubi, mille juhatuse koosseisu kuulus J. Lauristin. Neil päevil oli Sotsiaaldemokraatliku Noorte Klubi ülesandeks organiseerida töölisnoori ja neid revolutsiooniks ette valmistada. Lühikese ajaga kasvas Sotsiaaldemokraatliku Noorte Klubi liikmete arv 2000-ni.

Tingimused revolutsiooniks olid valminud kogu Venemaal, sealhulgas ka Eestis. Samaaegselt ülestõusuga Petrogradis algasid revolutsioonilised sündmused ka Tallinnas.

Kuid Oktoobrirevolutsiooni võit Eestis oli lühiajaline. Algas Saksa okupatsioon, millal tööliste olukord nii majanduslikult kui ka poliitiliselt oli eriti raske.

Saksa okupatsiooni ajal vallandati paljude teiste tööliste hulgas ka Lauristinid „Dvigateli” tehastest.

Hoolimata Saksa okupatsiooni terrorist, mis esialgu halvas töölisliikumise, hakkasid peagi pöranda all uuesti tegutsema töölisorganisatsioonid. See näitas, et töölisliikumine taas aktiviseerus. J. Lauristin läks töölisliikumise uue tõusuga kaasa teadliku revolutsionäärina. Töölisliikumise elavnemise päevil Saksa okupatsiooni ajal asus ta uuesti vabrikusse tööle, kus ta luges ja selgitas vähemteadlikele tööliste märksistlikku kirjandust. 1919. a. juunis mobiliseeriti J. Lauristin kodanlikku sõjaväkke. Sõjaväes võttis ta agara osa parteitööst, eriti noorproletaarlaste organiseerimisest.

Samal ajal toimusid Eestis olulised muutused kodanluse ja tööliklassi jõudude vahekorras. 2. veebruaril 1920 sõlmiti Tartu rahu, mis tähistas kodanliku diktatuuri algust Eestis.

*

Pärast Tartu rahu sõlmimist võitlus kahe klassi — kodanluse ja proletariaadi vahel jätkus. Kuid nüüd muutus võitlus nende vahel palju selgepiirilisemaks, kui see oli olnud tsarismi tingimustes. Eesti kodanlus, haaranud välisimperialistide kaasabil võimu, oli muutunud valitsevaks klassiks, mille tõttu ta positsioonid ajutiselt tugevnesid. Seepärast polnud tal vaja enam arvestada Eesti Ajutisel Maanõukogul antud demokraatlikke lubadusi. Neidki õigusi, mis tööliklass oli saavutanud revolutsioonilises võitluses, kärpis kodanlus vastavalt oma võimu tugevnemisele.

Tööraha poliitilisele õigusetusele lisandusid veel majanduslik laostumine, mis oli alanud Saksa okupatsiooni ajal ning kestis ka sõjajärgsel perioodil, ja teravnev tööpuudus nii tööstuses kui ka põllumajanduses.

Raske olukord kodanliku diktatuuri päevil sundis töölisi veel

⁴ Vt. J. Lauristini märkmed vanglaperioodist, O. Lauristini eraarhiiv.

tihedamalt ühinema klassivõitluseks kodanluse vastu. Klassivõitlus teravnas eriti aastail 1923 ja 1924, nõrgenedes mõnevõrra stabilisatsiooni perioodil kuni 1929. aastani, millal puhkes uus majanduskriis ja klassivõitlus jällegi teravnas.

Võitlust kodanluse ning tema käsilaste paljastamise ja kukutamise eest asusid juhtima eesti aktiivsemad kommunistid. Üheks silmapaistvamaks revolutsiooniliseks võitlejaks Viktor Kingissepa, Jaan Kreuksi jt. kõrval oli Johannes Lauristin. Eestimaa Kommunistliku Noorsooühingu asutamisel 1922. aastal valiti ta EKNÜ Keskkomitee liikmeks ja kuulus selle esindajana Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomiteesse. Ta oli Tallinna Töölisühingute Kesknõukogu, samuti Üleriikliku Maatööliste Liidu ja Eestimaa Töölisühisuste Üldliidu juhatuse liige. J. Lauristin kandideeris Tööraha Ühise Väerinde nimekirjas II Riigikogusse. Kõikjal tegutses ta EKP esindajana, partei põhimõtete elluviijana.

1921. aastal toimunud EKP II kongressist võttis J. Lauristin osa koos teiste kommunistidega. Partei oli selleks ajaks muutunud võimsaks organisatsiooniks, hõlmates 88 kollektiivi 1100 liikmega. Parteiorganisatsiooni liikmete arvu kasv viimaste aastate jooksul näitas partei mõju suurenemist rahvahulkades. Partei kongressil oli tähtsamaks küsimuseks Tööraha Ühise Väerinde loomine. „Tööraha Ühise Väerinde all tuleb mõista kõigi tööliste ühtsust, kes tahavad võidelda kapitalismi vastu, tähendab, kaasa arvatud ka need töölised, kes veel lähevad anarhistide, sündikalistide jm. järele.”⁵ EKP II kongressi poolt väljatöötatud Tööraha Ühise Väerinde nõudmistele elluviimine saigi nende aastate peamiseks võitlusülesandeks.

EKP III kongress toimus 1922. a. novembris ilma V Kingissepa, kes oli mõrvatud sama aasta mais kodanliku valitsuse poolt kui tööraha õiguste eest võitleja. Kongressi juhatas J. Lauristin. Kongressil arutati veelkordselt Tööraha Ühise Väerinde poliitikat. J. Lauristin kirjutas sel puhul: „Need 12 nõudmist jäid kogu järgneva ajajärgu poliitilise ja majandusliku võitluse aluseks.”⁶

Tööraha Ühise Väerinde poliitika võitis lühikese ajaga rahvahulkade poolehoidu. Seda näitas ka eesti ametiühingute II kongress, mis toimus 27—29. novembril 1922 karskusseltsi „Valvaja” ruumides Väike-Pärnu maantee 31.⁷ Eesti ametiühingute II kongressi ettevalmistamiseks moodustati üle-eestimaaline töölisorganisatsioonide kongressi korraldav komisjon, mille liikmeks oli ka J. Lauristin. Oma esimesel koosolekul 15. augustil 1922 kuulutas korraldav komisjon enda Ajutiseks Üle-eestimaaliseks Töölisühisuste Kesknõukoguks, mis oli töölisorganisatsioonide juhtivaks kesku-

⁵ КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК, часть I, Москва 1954, lk. 587.

⁶ J. Lauristini märkmed vanglaperiодist, O. Lauristini eraarhiiv.

⁷ Vt. ENSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehituse Riiklik Keskariiv (ORKA), fond nr. 1746, nimistu 1, säilitamisühik 4.

seks kuni Eestimaa Töölisühisuste Üldliidu loomiseni Eestimaa II ametiühingute kongressil.⁸ Arhiivifondi dokumentaalseis materjalides kannab Eestimaa II ametiühingute kongress teise ülemaalse töölisühisuste kongressi nime. Sellest võtsid osa aktiivsed kommunistid, nagu J. Lauristin, J. Tomp, P. Keerdo, H. Heidemann, V. Kangur, ning Eesti Iseseisva Sotsialistliku Töölise Partei esindaja E. Joonas, sotsiaaldemokraatide esindaja A. Ostraias jt. Kongressile oli saadetud esindajaid peaaegu kõigist suuremaist töölisorganisatsioonidest, nagu Tallinna Töölisühisuste Kesknõukogust, Ülemaalisest Vabrikuvanemate Keskkomiteest, Tartu Töölisühisuste Kesknõukogust, Pärnu Töölisühisuste Kesknõukogust, Üleriiklikust Maatöölise Ühisuste Liidust, Eestimaa Ehitustöölise Liidust, Tallinna Transporttöölise Ühisusest⁹ jm.

Kongressi päevakorra tähtsamaks punktiks oli Tööraha Ühise Väerinde kindlustamise ja laiendamise küsimus. Selle kohta esines ettekandega J. Lauristin. Ettekanne oli koostatud V Kingisepa isiklikul juhtimisel. Selles anti ülevaade ametiühingute I ja II kongressi vahelisel ajal toimunud kommunistliku partei ja sotsiaaldemokraatide ning iseseisvate sotside¹⁰ vahelisest ägedast võitlusest ametiühingute pärast. Ettekanne esimeses osas esitas J. Lauristin „Eestimaa töölisühisuste teise kongressi üleskute Eestimaa töölisühisuste liikumise lõhkumise katse puhul” Selles paljastati sotside katset lõhestada Tööraha Ühise Väerinde poliitikat, anti hinnang sotside kohta ja paljastati ühtlasi nende sideid kodanlusega. „See Ühise Väerinde nurjatu lõhkumine, mis käima pandud kollase Amsterdami poolt üle maailma, tahab meilgi rüüstata veel seda, mis vangistused, sulgemised, maalt väljasaatmised, sõjakohus järele jätnud. Vaadake ainult, missuguse hõiskamisega „Päevaleht” „Vaba Maa” ja teised kurnajate hääletorud sotside kongresside üle teateid toovad. Peremeestel on tarvis meie ühisused jõuetumaks teha, ja sotsid ning üksikud mitteteadlikud töölised ning kantslei bürokraadid peavad need mooramehed olema, kes on kantsutud seda purustama, mis pärast Irboskat uuesti üles ehitatud.”¹¹

Sotsid kritiseerisid teravalt Tööraha Ühise Väerinde 12 nõudmist. Selle peale vastas J. Lauristin: „Nad olla vankriotsal kirjutatud. Vaadake, meie ei tohi mitte vankriotsal kirjutada, sest seda võivad ainult sotsid ja metsotsid, kui nad kodanluse vankril Siio-

⁸ Vt. ORKA, fond nr. 1746, nimistu 1, säilitamisühik 4.

⁹ Tallinna Transporttöölise Ühisuse esimeheks oli Sommerling, kelle organiseerimisel viidi protestiks V. Kingisepa mõrvamise puhul läbi transporditöölise ühepäevane streik.

¹⁰ Pärast EKP II kongressi 1921. aastal võttis Eesti Iseseisev Sotsialistlik Töölise Partei Tööraha Ühise Väerinde 12 nõudmist omaks, muutudes EKP legaalseks organisatsiooniks. Partei endised liidrid lahkusid, luues uue nn. Iseseisva Sotsialistliku Töölise Partei (metsotsid). Eesti Iseseisev Sotsialistlik Töölise Partei nimetati 1923. aastal ümber Eestimaa Tööraha Parteiaks. See partei suleti kodanluse poolt 21. veebruaril 1924.

¹¹ ORKA, fond nr. 1746, nimistu 1, säilitamisühik 4.

nisse sõidavad.”¹² J. Lauristin näitas ettekandes, et tööliste, asunike, väikerentnike „nõudmised ei saa olla teistsugused, kui niisugused, et ükski tööerakond ega sotsid neid ei saa teostada, nagu ükski kapitalistide järeljooksik ei saa olla ega tohi minna oma pere-meeste vastu”¹³

Oma sõnavõtu lõpul esitas J. Lauristin „Resolutsiooni Töörahma Ühise Väerinde kohta” mis oli töölistele võitlusprogrammiks sotside vastu võitlemisel, tööliste ühinemisel kindlasse, vankumatuise töölisorganisatsioonidesse. J. Lauristin nõudis Töörahma Ühise Väerinde kindlustamist ja tihedamate sidemete loomist Nõukogude Liiduga. Need nõudmised ei meeldinud sotsidele ega metsotsidele, mistõttu nad kongressilt lahkusid. See tõi kaasa sotside ja metsotside autoriteedi languse tööliklassi hulkades. J. Lauristin kirjutas selle kohta, et sellest momendist peale läksid sotsid avalikult üle kodanluse poole. „Siis koliti Pätsi rüppe, siis oli meremeeste liit ainus töölisühing, kes osa võttis kodanlike organisatsioonide nõupidamisest, et mälestussambaid ehitada Laidoneri langenud kangelastele.”¹⁴

Kongressil valiti ka töölisorganisatsioonide üldine keskus — Eestimaa Töölisühisuste Üldliit. Koos J. Tombi, P. Keerdo, Piiri jt. kuulus Üldliidu juhatuse J. Lauristin, mille tööst ta osa võttis kuni oma arreteerimiseni, juhtides ajalehe „Tööline” (Töörahma Ühise Väerinde häälekandja) ja töölisühisuste ajakirja „Töö” väljaandmist.

J. Lauristini peamiseks ülesandeks neil aastail oli noortööliste organiseerimine ja nende võitluse juhtimine majanduslike ning poliitiliste õiguste eest.

Põrandaaluse kommunistliku noorsoo Keskkomitee ümber koonduisid karastunud ja klassiteadlikud noored, kes hakkasid „nüüd ligi tõmbama hulki, keda sõjaseaduslik surve ajutiselt oli eemale peletanud. Liikmete arv tõuseb”¹⁵

Noorsooühing tegi selgitustööd noorsoo laiades hulkades nii töölisorganisatsioonide kui ka ajakirjanduse kaudu.

Selle selgitustöö võimsaimaks vahendiks oli töölisnoorte ajakirjandus. Töölisnoorte ajakirja ja ajalehe toimetajaks oli J. Lauristin. Tema toimetusel ilmus ajakiri „Noor Tööline” (hiljem „Meie Noor Tööline”) ja ajaleht „Noor Proletaarlane” J. Lauristin näitas noorsooajakirjanduse tähtsust „Noore Töölise” esimese numbri juhtartiklis, esitades siin ka töölisnoorsoo võitlusülesanded. „Meie võitlus ei või olla ainult kultuurilis-ideeline. Töölisnoorsugu haaraku kätte poliitilise ja majandusliku võitluse kaheteraga mõök!”¹⁶ Töölisajakirjandus propageeris noorte hulgas kõiki kolme klassivõitluse vormi — majanduslikku, poliitilist ja ideoloogilist. Eesti

¹² ORKA, fond nr. 1746, nimistu 1, säilitamisühik 4.

¹³ Sealsamas.

¹⁴ „Noor Tööline” nr. 1, 1923, lk. 19.

¹⁵ „Noor Tööline” nr. 1, 1922, lk. 19.

¹⁶ Sealsamas, lk. 1.

kodanlus püüdis noorsugu kasvatada kodanliku natsionalismi vaimus, et noored ei muutuks valitsevale klassile ohtlikuks. „Kogu noorsoo kasvatajateks olid admiralid ja kindralid, leitnandid ja ohvitserid, matslikud õpetlased ja õpetamata matsid, panga- ja koolidirektorid, puutumatud riigivargad ja südametunnistusega spekulandid, õlitatud papid ja puuderdatud nuuskurid,”¹⁷ nagu neid iseloomustas „Noor Proletaarlane” Noorsoo kasvatamisega kodanliku natsionalismi vaimus tegeles terve rida seltse ja ajakirju ning ajalehti. J. Lauristin näitas, et kogu Eesti kihises nagu herilasepesa kodanluse noorsooseltsidest, -liitudest ja -rühmadest. Neil oli 15 ajakirja.¹⁸

Kodanliku natsionalismi vaimus kasvatamisele tuli vastu organiseerida töölisnoorsoo kasvatamist kommunismi vaimus. Töölisnoorsugu kasvas üles raskes töös. Erinevad kasvutingimused löid eeldused ka noorsoo erinevate ideoloogiate kujunemisele. Kodanlikku noorsugu kasvatati kodanluse poolt töörahvast valitsema, kuna proletariaat õpetas töölisnoorsugu võitlema kogu oma klassi vabastamise eest. Paljastades kodanliku ja töölisnoorsoo vahetõrget kirjutas J. Lauristin: „Aga — mis on ühist noorel töölisel või õpipoisil vabrikandi või meistri noorhärnaga, noorel sulasel või karjalapsel hallparuni või mõisniku võsukesega, töölisnoorsool — kodanliku noorsooga? — Mitte rohkem kui kärbsel ja ämblikul.”¹⁹

Põrandaalune EKNÜ oli partei reserviks ja abiliseks tema võitluses kodanliku diktatuuri kukutamise ja töörahva vabastamise eest.

Tähtis koht töölisnoorsoo kasvatamisel kommunismi vaimus oli usuvastasel propagandal. Usuvastase propaganda organiseerimise keskuseks muutus Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu, mille initsiatiivil 1922. aasta sügisel moodustati pappide poliitika vastu võitlemiseks Töörahva Ühise Väerinde tegevuskomitee, kuhu kuulusid J. Lauristin ja A. Allik.²⁰

Usuvastast propagandat teostati töölisajakirjanduse ja töölisorganisatsioonide kaudu.

Töölisajakirjanduses paljastati religiooni olemust ja eesmärki. Nii kirjutati J. Lauristini toimetusel ilmuvas „Noores Töölises” „Kirik on tööriistaks kurnajate käes, mille abil kutsutakse ülemate ja valitsejate sõna kuulama, maapealsetest elumõnudest lahkuma ning kogu tähelepanu pöörama tulevase elu peale taevariigis. See on sihilik võitlus töörahva vastu, mida peavad kantslist papid vana näo ja kokkupandud kätega.”²¹ J. Lauristin näitas, et tööliklassi võitlus kiriku vastu ei ole mitte ainult võitlus keskaja pimeduse vastu, vaid see on üks osa klassivõitlusest, ühtlasi võitlus silma-

¹⁷ „Noor Proletaarlane” nr. 1, 1921.

¹⁸ Sealsamas.

¹⁹ „Noor Tööline” nr. 1, 1922, lk. 1.

²⁰ Vt. J. Lauristini märkmed vanglaperiöödist, O. Lauristini eraarhiiv.

²¹ „Noor Tööline” nr. 1, 1922, lk. 14.

kirjaliku kodanliku kõlbluse ja töörahvase sisendatud eelarvaste vastu.

Suurt kasvavat mõju usuvastases propagandas avaldasid proletariaadile „ilmlikud leerid” ja „piiblite põletamised” EKNÜ poolt moodustati töölisühingute juurde noortekomisjonid, kelle ülesandeks oli koguda pühakirja, usutähti jne., et need avalikult tööliste koosolekul ära põletada. Üks „piiblite põletamise” rongkäike toimus 3. septembril 1922²², mida aitas organiseerida J. Lauristin.

Kommunistlik noorsooühing keelas oma liikmetel leeriskäimise. Sel ajal, kui kodanluse lapsed käisid kiriklikus leeris, toimus klassiteadlike töölisnoorte „ilmlik leer” „Ilmliku leeri” ruumid asusid töölistekeldris Tõnismäel, karskusseltsi „Valvaja” ruumides. „Ilmlikus leeris” tutvuti marksistliku kirjandusega. Nii õpiti tundma Marxi lisaväärtusteooriat, selgitati religiooni olemust ja selle tekkimist jne. „Leeri” lõpetamise puhul anti välja tunnistused. „Ilmliku leeri” pidulikuks lõpetamiseks organiseeriti rongkäik „Valvaja” spordiplatsile, kuhu oli kogutud juba varem piibleid, usutunnistusi jne., mis nüüd ära põletati. Rongkäik „Valvaja” spordiplatsile toimus väga pidulikult. Minnes lauldi revolutsioonilisi laule ja hüüti revolutsioonilisi loosungeid. Tavaliselt oli politsei see, kes rikkus „ilmliku leeri laste” pidutaju.²³

Johannes Lauristin võttis osa ka I Riigikogu kommunistliku fraktsiooni tegevusest ja kuulus lühikest aega selle koosseisu²⁴. J. Lauristin pidi alustama tööd ka II Riigikogus. Kuid ta vahistati enne, kui toimusid valimised Riigikogusse. Tema süüdistuse aluseks võeti J. Lauristinile Kullerkupu varjunime all saadetud kiri²⁵, milles Kreuks käskis saadetud raamatuid Ametiühingute Kesknõukogu juures olevaile raamatukogudele välja jagada, samuti reuter Linkhorsti tunnistus J. Lauristini sidemeist põrandaaluse kommunistliku partei ning tema liikmetega.

Tegelikult oli J. Lauristini arreteerimine kodanluse manöövriks, et töörahva ridu enne valimisi nõrgestada. Siiski valiti Töörahva Ühise Väerinde nimekirja järgi II Riigikogusse kümme kommunistlikku saadikut (R. Pälson, H. Heidemann, J. Tomp, P. Keerdo jt.). Nad suunasid oma jõu Töörahva Ühise Väerinde 12 nõudmise ellurakendamiseks, mis olid koostatud J. Lauristini poolt V Kingissepa juhatusel.

J. Lauristini arreteerimisega õöl vastu 29. märtsi 1923, millal eesti kodanluse kaitsepolitsei ametniku poolt lasti tänaval selja tagant maha EKP Keskkomitee liige Jaan Kreuks, algasid ta elus pikad ja rasked vangla-aastad. Teda hoiti kaua aega eeluurimisvanglas, enne kui lavastati sõjaringkonna kohus. J. Lauristini arreteerimise järel algas hulgaline kommunistide arreteerimine

²² Vt. J. Lauristini märkmed vanglaperioodist, O. Lauristini eraarhiiv.

²³ Olga Lauristini isiklikud mälestused.

²⁴ Vt. ORKA, Riigikogu I koosseis, fond nr. B. 1—2¹⁶, nimistu 684, säilitamisühik 238, leht 1.

²⁵ Vt. sealsamas.

üle kogu Eesti. Riigikogu kommunistliku fraktsiooniga (Keerdo, Tomp, Allik, Jansen ja Kangur) samaaegselt arreteeriti umbes 350 inimest.²⁶ Kodanlikud ajalehed juubeldasid, teatades, et Tallinnas on teostatud 80 läbiotsimist, arreteeritud 50 meest ja 13 naist, Narvas 60, Tartus 18 isikut. Arreteerimised toimusid ka teistes linnades ja maal.²⁷ Kodanlus õigustas oma vahistamisi sellega, et need pole suunatud tööliste, vaid „kuritegelikkude ja isehakanud töölisjuhtide vastu”²⁸ Massilised arreteerimised ja läbiotsimised kestsid kuni 21. veebruarini 1924, millal algas noorkommunistide protsess Tallinna sõjaringkonna kohtus. Kohus mõistis Jaan Tombile, Johannes Lauristinile, Benita Lauristinile, Eduard Rõnglepale, Artur Vanjale jt. raske vanglakaristuse.

Kodanlus tahtis mõrvamiste ja arreteerimistega vähendada kommunistide kasvavat mõju tööliikumises, mida kodanlikud ajalehed olid ise sunnitud avalikult tunnistama.

Tunduvalt suurenenud vangide arv nõudis uute vangimajade ehitamist ja vanade laiendamist, mida kodanliku valitsuse poolt ka tehti. Kodanlikes vangimajades olid elamis- ja sanitaarsed tingimused palju halvemad kui tsaariaegseis vanglais. Kongid olid väikesed, vangidele anti magamiseks vilditükikesed, mis olid täis imbutatud tsaariaegsest kõntsast, ja toitmine oli väga vilets.

Sattunud säärasesse olukorda, alustasid arreteeritud kommunistid võitlust kodanlike vangimajade ebasanitaarsete elutingimuste ja inimesi hävitava režiimi vastu, et luua võimalusi enda täiendamiseks õppimise teel ja võitluseks kodanliku valitsuse kukutamiseks.

Poliitvangide esimeseks väljaastumiseks vangla administratsiooni vastu oli 1924. aastal näljastreigi väljakuulutamine. Sellest on kirjutatud nii töölis- kui ka kodanlikes ajalehtedes. Kõige veenvamaid teateid saame näljastreigi kohta J. Lauristini lühijutust „Vangla raadio” kus on küll materjali napisõnaliselt, kuid seeest tõele vastavalt, mida ei saa öelda kodanlike ajalehtede kohta.

J. Lauristin näitas vanglaraadio²⁹ tähtsust vangide elus. Vanglaraadio oma põhiolemuselt on püsinud, kuid koputatav morsetähestik on aastate jooksul muutunud. Näljastreigi-eelseil päevadel teatati vanglaraadios: „Täna tormasid „mustad” teise kongi, tahtsid vange kartserisse viia, et nad nõudsid kollaste silkude asemel haljaid. Peksid. Ülehomme algab nälg. Kõik tulge kaasa! Elagu kongide ühistumine! Nõuda tuleb vangide peksmise lõpetamist. Elagu näljastreik!”³⁰

²⁶ Vt. „Päevaleht” 23. I 1924.

²⁷ Vt. sealsamas.

²⁸ „Päevaleht” 25. IV 1923.

²⁹ Vanglaraadio oli vangidevaheliseks sidepidamisviisiks, mille kaudu edasi anti vanglas toimunud sündmusi. Vanglaraadiol on pikk ajalugu. Seda kasutasid juba tsaariaegsed poliitvangid Peeter-Pauli kindluses.

³⁰ J. Lauristin, Vangla raadio, „Meie Noor Tööline” nr. 1/2, 1924, lk. 9.

Näljastreik algas kommunistide nõudmiste esitamisega. Need nõudmised olid järgmised: 1) peksmises süüdlased vangivahid tuleb kõrvaldada ja neid peab karistatama; 2) poliitilised vangid tuleb ühte jätta ja 3) peksmine ning piinamine tuleb vangimajas jäädavalt lõpetada.³¹

Nimetatud nõudmised olid koostatud 8—9 poliitilise vangi poolt, kellele hulgas oli ka J. Lauristin. Et need nõudmised olid elulised, siis ühines näljastreigiga peale poliitvangide veel umbes 75—80 vangi.³² See arv on toodud kodanliku ajalehe andmeil. Võib arvata, et kodanlus oma huvides püüdis seda arvu vähendada ning et kriminaalvangide osavõtt võis olla veelgi suurem. Näljastreik kestis umbes viis-kuus päeva.

Näljastreik ulatus isegi vanglamüüridest kaugemale. Samaaegselt toimus linnas naiste demonstratsioon, kes esitasid samu nõudmisi, mis olid koostatud poliitvangide poolt. Arvatavasti juhtisid demonstratsiooni naiskommunistid, võib-olla poliitvangide naised, tuttavad, sugulased. Naiste demonstratsioon näitas poliitvangide sidet „vabaduses” viibivate kommunistidega.

Kodanlikus vanglas tegid poliitvangide hulgas pidevat kasvatustööd paljud poliitvangid ise. Selle eesmärgiks oli nende kollektiivi ühtseks ja tugevaks kasvatamine, et ei tekiks langusmeeleolusid ega „kondilooijaid”³³ Tehtud selgitus- ja kasvatustöö tulemusena moodustasid poliitvangid ühtse kollektiivi, keda sidus ühine võitluseesmärk. Nende hulgas esines väga harva „kondilooijaid” Kommunistid võitlesid „kondilooijate” vastu sellepärast, et armuandmispalve esitamine tähendas oma võitluseesmärkidest loobumist ja üleminekut kodanluse poolele, seega tööliste võitlusriidade nõrgenemist. Vabanenud „kondilooijaid” ei võtnud partei enam oma ridadesse. Oma kirjas Alviine Puusepale palus J. Lauristin parteist eemaldada vabanenud „kondilooijad” — Suusteri, Tüürmanni, Jalaka, Sipelkini jt.³⁴ Kodanlik valitsus püüdis mitmesuguste meetoditega — terrori ja näljaga — mõjutada poliitvange armuandmispalvete esitamisele. Püüti välja otsida vangide hellemaid kohti, näiteks naisvangidele räägiti nende lastest jne., et nii vange mõjutada. Nälg oli vanglas kõige kohutavamaks külaliseks. Vanglatoit oli väga vilets, kuid poliitvangidele lisa toomist piirati pidevalt. 1923. aastal lubati veel poliitvangidele tuua igasuguseid pakke, kuid hiljem lubati vastu võtta kahe kuu kohta üks pakk, mis võis sisaldada peamiselt leiba ja väga vähesel määral muid aineid, näiteks sibulaid.

Niisuguseis raskeis tingimustes tuli võidelda selle eest, et kommunistid jääksid ustavaks partei poolt püstitatud eesmärkidele. Selleks organiseeris J. Lauristin koos teiste kommunistide-poliit-

³¹ Vt. „Päevaleht” 29. VII 1923.

³² Sealsamas.

³³ Armuandmispalve esitajad.

³⁴ Vt. ENSV TA Ajaloomuuseum, fond nr. 76, nimistu 2, säilitamisühik 12, leht 12.

vangidega ajalehe „Vangimaja Kiir” ja ajakirja „Punane Viisnurk” väljaandmist. Ajalehe „Vangimaja Kiir” esimene number ilmus 1927 aasta 1. mail. 1927. aastast 1929. aastani anti välja ajalehte üks kord kuus, 1929. aastast alates kaks korda kuus. Vangid võtsid ajalehe vastu vaimustuse ja poolehoiuga. Seda kirjeldatakse ilmekalt ajakirjas „Viisnurk”. „1. mai hommikul 1927 a. said meie kongi poliitilised vangid Tallinna Keskvanglas suure üllatuse osaliseks. Seekord ei olnud tonks (vangide salajane kiri) mitte harilik kiri ega tükk ajalehte, vaid õhukese maispaberi poogen värvilist kirja:

Vangimaja Kiir

Klassiteadlikkude poliitvangide häälekandja.

Suure uudishimuga unustati konspiratsiooni põhimõtted ja lehe ümber tekkis trügimine.”³⁵

Ajalehte kirjutati maispaberile ja levitati salaja. Suurema osa ajalehenumbri kirjutas J. Lauristin, sest tal oli selge käekiri. „Vangimaja Kiir” meenutas väliselt trükitud legaalseid ajalehti, kus tekstide veerud jooksid ülalt alla.

„Vangimaja Kiire” väljaandmine oli vangla režiimi tõttu raskustega seotud. Vangide tegevus kambrites oli ukseava kaudu vangivalvureile pidevalt nähtav, sest kõik vangid pidid asuma valvuri vaatepiiril. Kui keegi asus ukse juures nurgas või mujal, kus vangivalvur teda ei näinud, siis paigutati see vang kartserisse. Oli keelatud akna juures seismine, päevane lamamine ja seljaga ukse poole istumine. Sageli, kui kongi milleski kahtlustati, teostati ootamatuid läbiotsimisi.

Illegaalse ajalehe kirjutamine algas tavaliselt pärast kella 18.00. Selleks kellaajaks viisid vangivalvurid kongide võtmed ära. Kahtlustades vange pidi vangivalvur nüüd ruttama võtmete järele, vaikusel olid aga sammud kuulda. Vangivalvuri sammud olid hädaohtu ennustavaks signaaliks ja ajalehe kirjutajad võtsid kohe vastavad abinõud tarvitusele.

„Vangimaja Kiire” väljaandmine muutus eriti raskeks pärast keemiliste pliiaatsite ja maispaberi keelamist. Samal ajal võeti teatud ajaks ära ka lugemise ja kirjutamise õigus, mis oli vangidele suurimaks karistuseks. Nende õiguste äravõtmine toimus 1927 aastal pärast „Vangimaja Kiire” teise numbri avastamist vangivalvuri poolt.

Kui poliitvangid Tallinna Keskvanglas olid korraldanud oma ajalehe „Vangimaja Kiir” väljaandmise, siis selgus peagi, et on tarvis organiseerida ka oma ajakirja väljaandmist. „Vangimaja Kiire” ruum oli liiga väike, et avaldada teaduslikke artikleid või kirjandusteoseid. Selliseks ajakirjas sai „Punane Viisnurk”, mis ilmus kaustiku kujul.

Nii „Vangimaja Kiire” kui ka „Punase Viisnurga” eesmärgiks oli poliitvangide ideoloogiline kasvatamine. Peale vanglasündmuste

³⁵ J. S a a t, Vangimaja Kiir, „Viisnurk” nr. 2, 1941, lk. 158.

kajastamise valgustati mõlemates pidevalt ka välissünnimusi, paljastati trotskistide, zinovjevlaste ja teiste opositsionäärade revolutsioonile kahjulikke seisukohti. Ajalehe „Vangimaja Kiir” ja ajakirja „Punane Viisnurk” kasvatav tähtsus ei piirdunud ainult vanglaga, vaid ulatus ka väljapoole vanglamüüre. Neid viidi salaja vanglast välja ja levitati tööliste hulgas.

Kommunistid kasutasid vangla-aastaid peamiselt õppimiseks ja teadmiste täiendamiseks. Õppimisega veedeti igavat vanglaaega kasulikult, püüti asendada süstemaatilist kooliharidust. Kommunistide õppimise peamiseks eesmärgiks oli see, et teadmisi omandades paremini teostada oma võitlusülesandeid.

J. Lauristin kasutas oma vangla-aastaid, samuti nagu teisedki kommunistid, õppimiseks. Õppimisvahendina tarvitas ta vangla poolt antavaid kaustikuid. J. Lauristin uuris marksismi-leninismi klassikute teoseid, tegi nendest väljavõtteid ja kirjutas ise loetud teostest kokkuvõtteid. Et paremini mõista ajaloolist arenemist, õppis ta tundma ajalugu. J. Lauristini vanglaperioodi kaustikuist võib leida NSV Liidu ja Eesti ajaloo sündmuste kronoloogilisi tabeleid.³⁶ J. Lauristin õppis vanglaperioodi kestel ka võõrkeeli — saksa ja inglise keelt. Seetõttu sai talle võimalikuks Marxi ja Engelsi teoste lugemine algallikate kaudu. Ta õppis ka füüsikat ja matemaatikat. Üldse olid raamatud pika vangistuse ajal J. Lauristini elusikuks. Ta kirjutas vanglaperioodi mälestustes raamatust, mis ei jõudnud temani. „Ta (Lauristin. — E. L.) otse põles, kui kuulis, et talle olevat siiski keegi julgenud saata raamatu. Nüüd oli ta rõõmus nagu laps. Ta unistas raamatu sisust, ta kujutas, milline on selle välimus, kui mahukas ta on ning millised on tema kaaned, köide, kiri ning kuidas tal nüüd on ajaviide, kuidas ta ammutab sealt teadmisi ning kuidas naudib isegi selle värsket trükimusta lõhna.”³⁷ Poliitilise kirjanduse vanglasse toimetamine oli väga raske. Tihti kasutati selleks kavalust. Soovitud raamat köideti üksikute lehtedena lubatud raamatu vahele. Isegi nõukogude ilukirjandust ei antud lugeda. Igasuguseist kitsendustest hoolimata luges J. Lauristin läbi hulga raamatuid mitmes võõrkeeles. Ta lektüüri moodustasid enamasti keelatud poliitilised raamatud, nagu Lenini „Imperialism kui kapitalismi kõrgeim staadium”, Rosa Luxemburgi „Akkumulation der Kapital”, K. Marxi „Kapitali” neli köidet jne. jne.³⁸ Kommunistlikku poliitilist kirjandust toimetasid vanglasse teised, „vabaduses” viibivad kommunistid. J. Lauristin kirjutas A. Puusepale palub saata selliseid teoseid, nagu R. Sirge „Praegusest Venemaast”, teaduslikke ajakirju „Nauka i Tehnika”, „Stroitelstvo” jne.³⁹

Pideva õppimise kõrval tegeldi ka kirjanduslike ja teaduslike

³⁶ Vt. J. Lauristini märkmed vanglaperioodist, O. Lauristini eraarhiiv.

³⁷ Sealsamas.

³⁸ Sealsamas.

³⁹ Vt. ENSV TA Ajaloomuseum, „D” fond, fond nr. 76, nimistu 2, säilitamisühik 12.

artiklite kirjutamisega. Suurema osa oma kirjanduslikest teoseist kirjutas J. Lauristin vanglamüüride vahel, kus temast kujuneski silmapaistev proletaarne kirjanik, „Vabariigi” ja „Riigikukutajate” autor. Nende teoste võitlev idee innustas töörahva võitlust ja kutsus üles veel vihasemale vastupanule kodanluse politsei- ja terrorirežiimi vastu. Võitlevate kirjandusteoste ja artiklitega suunasid kommunistid vanglamüüride vahelt tööliste ja talupoegade ühist võitlust, mis oli muutunud eriti raskeks, sest kodanluse valge terror töölisliikumise vastu oli pärast 1924. aasta detsembriülestõusu mahasurumist tunduvalt tugevnenud.

J. Lauristini vangistus lõppes 1931. aasta 23. veebruaril. Kuid lühiajalisele vabanemisele järgnes uus arreteerimine sama aasta 14. märtsil.

Teda süüdistati juhendite andmises kommunistliku partei liikmetele, poliitiliste vangidega sidepidamise õpetamises ja kommunistliku partei Keskkomitee korralduste levitamises.⁴⁰

J. Lauristin mõisteti 28. veebruaril 1932 sõjaringkonnakohtu poolt uuesti 6 aastaks sunnitööle koos õiguste kaotamisega.

Lauristini elus algasid jälle sünged vangla-aastad, mis olid esimestest veelgi raskemad ja piinarikkamad. Neidki aastaid kasutas ta õppimiseks ja poliitvangide organiseerimiseks. J. Lauristini initsiatiivil loodi kommunistide-poliitvangide üle-eestimaaline vanglatevaheline juhtiv keskus „Vabe” ja selle rakukesed „Kabed”. Tema toimetusel ilmus edasi „Vangimaja Kiir” Nii möödusid needki aastad. 1938. aastal vabastati J. Lauristin vanglast amnestia põhjal 7 mail, tegelikult oleks J. Lauristini vangistusaeg lõppenud sama aasta 9. mail.

*

Amnestia põhjal vabanesid vanglast peale J. Lauristini veel kommunistid P. Keerdo, A. Veimer jt., kes lülitusid nüüd aktiivsesse võitlusse. Kogenud ja õppinud revolutsionääride osavõtt kommunistliku partei tööst aktiveeris selle tegevust. 1938. aastal valiti EKP uus Keskkomitee, eesotsas vanglast vabanenud väljaastatava parteitegelase J. Lauristiniga. Pärast EKP uue Keskkomitee valimist hakkasid tööle partei Tallinna, Tartu, Narva ja Pärnu komitee, millede tegevus haaras ühtlasi ka vastavaid maakondi. Parteiorganisatsioonide võrk laienes, mistõttu intensiivistus ka kommunistlik selgitustöö rahvahulkades. Selgitustöö tulemusena kasvas rahvahulkade teadlikkus. Tugevnes side rahvahulkade ja EKP vahel, hoogustus võitlus fašistliku diktatuuri kukutamise eest.

1940. a. aprillis toimus EKP konverents, kus püstitati ülesanne — valmistada rahvahulki ette aktiivseks väljaastumiseks.

⁴⁰ Vt. ENSV TA Ajaloomuuseum, „D” fond, fond nr. 76, nimistu 2, säilitamisühik 12, leht 16.

Kommunistliku partei poolt püstitatud loosung oli tolle aja-
järgu konkreetses ajaloolises olukorras täiesti õige. Kodanlikus
Eestis oli küpsenud olukord revolutsiooniliseks pöördeks. Revolutsioonilise väljaastumise ajendiks said Nõukogude valitsuse poolt Baltimaade valitsustele saadetud noodid, millede tagasilükkamine viis eesti töörahva avalikule väljaastumisele kodanliku valitsuse vastu. Töölised nõudsid fašistliku valitsuse kukutamist ja uue, Nõukogude Liidule sõbraliku valitsuse loomist. Nõudmised kasvasid üle revolutsiooniliseks väljaastumiseks, mis toimus 21. juunil 1940.

Juunipäevadel saavutas eesti töötav rahvas ajaloolise võidu: kukutati fašistlik diktatuur Eestis ning kehtestati linna ja maa töörahva võim, kusjuures juhtiv osa kuulus tööliklassile ja tema kommunistlikule avangardile.

J. Lauristin oli aktiivsemaid kommuniste võitluses uue riigikorra kehtestamise eest. Ta juhtis 21. juunist kuni 21. juulini kommunistliku partei ülesandel Informatsioonikeskust, kandideeris II Riigivolikogu valimistel Eesti Töötava Rahva Liidu nimekirjas Tallinna 6. valimisringkonnas, kuulus Eesti NSV Ülemnõukogu poolt 23. juulil 1940 moodustatud konstitutsioonikomisjoni ning valiti selle komisjoni esimeheks, oli 1940. a. augusti algul EK(b)P Keskkomitee sekretäriks ja 25. augustil valiti ta Eesti NSV Ülemnõukogu istungil Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu esimeheks, millisele kohale ta jäi kuni oma elu lõpuni.

J. Lauristin, kelle elu möödus algusest lõpuni võitluses töörahva vaba, õnneliku tuleviku eest, langes 28. augustil 1941 lahinguis Tallinna all fašistlike röövvalutajate vastu.

РОЛЬ ИОХАННЕСА ЛАУРИСТИНА В БОРЬБЕ РАБОЧЕГО КЛАССА ЭСТОНИИ ПРОТИВ БУРЖУАЗНОЙ ДИКТАТУРЫ

Э. Лийн

Кружок истории СССР

Руководитель ст. препод. Е. Плотник

Резюме

Деятельность И. Лауристина делится на три основных этапа: 1) Юношеские годы — формирование революционера, 2) Борьба И. Лауристина против буржуазной диктатуры (1920—1940) и 3) Борьба И. Лауристина за восстановление советской власти и строительства социализма в Эстонии.

В данной статье основное внимание уделяется второму периоду.

Как сыну рабочего И. Лауристину пришлось уже в детстве быть пастухом и сельским рабочим, затем учеником на заводе «Вольта». В 1916 г. он поступил токарем на завод «Двигатель», т. е. туда, где работал его отец. Здесь он стал активно участвовать в революционном движении и в мае 1917 г. вступил в партию большевиков. Основной задачей И. Лауристина была работа среди рабочей молодежи как в период борьбы за победу социалистической революции и в первые месяцы советской власти в Эстонии, так и в период немецкой оккупации и гражданской войны.

В тяжелых условиях буржуазной диктатуры Коммунистическая Партия Эстонии возглавила борьбу трудящихся за свое освобождение. Наряду с В. Кингиссепом, Я. Креуксом и другими деятелями И. Лауристин был одним из выдающихся руководителей КПЭ и Коммунистического Союза Молодежи Эстонии. Он активно боролся против оппортунистов-соглашателей в эстонском рабочем движении, был одним из организаторов единого фронта трудящихся.

Третий съезд Коммунистической Партии Эстонии происходил уже без Кингиссепа (осенью 1922 г.) под руководством И. Лауристина и др. Съезд одобрил 12 требований единого фронта и принял решение организовать борьбу эстонских трудящихся под ос-

новными лозунгами единого фронта. О проведении в жизнь решенный этого съезда свидетельствует выступление И. Лауристина на 2-ом съезде профсоюзов (ноябрь 1922 г.)

Важнейшей задачей И. Лауристина и в этот период была работа среди молодых рабочих. Он проводил большую воспитательную работу среди молодежи, редактируя молодежные газеты и журналы «Ноор Пролетаарлане» («Молодой Пролетарий») «Ноор Тёэлине» («Молодой Рабочий»), «Мейе Ноор Тёэлине» («Наш Молодой Рабочий»).

Эстонская буржуазия видела в лице И. Лауристина своего опасного врага и арестовала его в ночь на 29-ое марта 1923 г. — одновременно полицейским агентом был убит на улице член ЦК КПЭ Я. Креукс. После того было арестовано еще до 350 человек.

Буржуазное правительство инсценировало в феврале 1924 г. судебный процесс над молодыми коммунистами. Суд бросил их на долгие годы в тюрьму. Но И. Лауристин, как и другие коммунисты, продолжал борьбу против буржуазии в тяжелых условиях тюремного заключения. Голодовками они протестовали против издевательств тюремщиков. Для проведения систематической воспитательной работы среди политзаключенных, И. Лауристин вместе с другими коммунистами организовал газету «Вангимая Кийр» («Тюремный Луч») и журнал «Пунане Вийснурк» («Красный Пятиугольник»). Написанная от руки на тонкой маисовой бумаге, газета с 1927 г. стала распространяться по камерам и воодушевила заключенных на дальнейшую борьбу. Невероятные трудности пришлось преодолевать издателям в условиях тюремного заключения. Но И. Лауристин учился сам и помогал другим товарищам изучать марксистско-ленинское учение.

Освободился И. Лауристин лишь в 1938 г., просидев в тюрьме 15 лет. Он сразу включился в борьбу за восстановление советской власти в Эстонии, которая увенчалась победой в 1940 г.

За первый год существования советской власти в Эстонии кипучей энергии И. Лауристина хватило на многое. С августа 1940 г. он был председателем Совнаркома ЭССР и погиб на этом боевом посту в борьбе с фашистскими захватчиками под Таллином 28 августа 1941 г.